

KOLONIALE KRONIEK.

KOLONIALE LITERATUUR.

(*Vervolg*).

De *Indische Financien* trokken in den laatsten tijd weder zeer bepaald in hooge mate de aandacht. De periode der „batige sloten” is, vooreerst althans, afgesloten, dank zij den nog maar steeds niet geëindigden, steeds manschappen en geld verslindenden Atjeh-oorlog. Daarbij komt dat de behoeften in Indië voortdurend toenemen en groote sommen benoodigd zijn voor spoorwegen en havens en andere werken van algemeen nut. Van daar dat er sprake was van het sluiten van leeningen voor-, van het heffen van meer belastingen in Indië. Dat dit alles tot heel wat geschrijf-aanleiding gaf, is begrijpelijk. En begrijpelijk zal men het dan ook vinden dat dit gedeelte der Kol. Kron. worde aangevangen met het een en ander over dat aangelegen onderwerp kortelijk in herinnering te brengen.

Een nieuwe periode van drukke bespreking van de Indische financiën werd geopend door de mededeelingen van den toenmaligen Minister van Koloniën Mr. F. Alting Mees, bij de indiening in September 1877 van de Indische begrooting voor 1878. Aan die mededeelingen, even als aan het verschil van gevoelen tusschen hem en zijn opvolger, Mr. P. P. van Bosse, herinneren wij slechts even omdat die onderwerpen onder een ander hoofd in *De Economist* bespreking vinden. De herinnering zij voldoende, dat uit die mededeelingen en uit die van den Minister van Financien bij de indiening van de begrooting voor Nederland (aangevuld bij de indiening in Februarij jl. van een wetsvoorstel tot sluiting eener leening voor Nederland en van een ander, in 't begin van Maart, betreffende den aanleg van spoorwegen op Java enz.) bleek dat de periode der batige sloten voorshands voorbij was en dat voor Nederland geleend en aan hooger opbrengst van belastingen gedacht zou moeten worden, terwijl Indië wel hooger belastingen zou moeten opbrengen, maar daarvoor voorshands geene leening zou behoeven aangegaan, mits de geraamde bijdrage van Indie aan Nederland over 1877 geheel aan Indië worde gelaten.

Zou eene Indische leening, gesteld er moest voor Indië worden geleend, worden aangegaan ten laste van Indië of ten laste van Nederland? Zullen aan Indië, hetzij er eene leening gesloten worde of niet, nieuwe belastingen worden opgelegd en, zoo ja, behooren dan de belastingplannen in aanmerking te komen, waarvan reeds sedert een paar jaren sprake was?

Ziedaar de vragen, welke in de laatste maanden, zoowel in als buiten de Kamers, heel wat pennen en tongen in beweging brachten, en waarover de wetgevende macht, naar aanleiding van het in Maart ingediend wetsvoorstel, eerlang definitieve uitspraak zal moeten doen. Zij maakten ook het onderwerp uit der beraadslagingen van het Indisch Genootschap in November 1877 en Januari 1878. Daarbij werden die vragen van verschillende zijde beschouwd, maar deed zich op nieuw het verschijnsel voor, dat al zoo dikwerf in het Indisch Genootschap werd opgemerkt, dat de Indische ambtenaren met verlof, die leden des Genootschaps zijn, en op wier voorlichting de Nederlandsche leden den meesten prijs zouden stellen, liever de rol van toehoorders dan van sprekers op zich nemen.

Onder de dagbladen, die deze vragen behandelden, staat weder het *Algemeen Handelsblad* bovenaan, dat, we constateerden het reeds in *De Economist* van Februari jl. (blz. 257), vooral in den laatsten tijd telkens de koloniale zaken flink behandelt. We herinneren slechts aan de artikelen van 2 Maart en volgende dagen, naar aanleiding van de vinnige, haterlijke, onbillijke brochure van den heer van Kesteren, *Nederlands belangen en Indies grieven*, waarin het overdrevene en ongegrunde van diens verzet tegen de bedoelde belastingplannen wordt aangetoond. (*) Tengevolge van de wetsvoordracht om de bedoelde belastingen met Januari 1879 in Indië in te voeren, zal het vraagstuk eerlang grondig door de wetgevende macht worden behandeld.

Onder de voorstanders der meening dat, zou voor Indië moeten geleend, zoodanige leening ten laste van Indië zoude moeten worden aangegaan, behoorde, men weet het, de in October jl. afgetreden Minister van Kolosiën, Mr. F. ALTING MEES, blijkens het door hem medegedeelde bij de indiening der Indische begrooting voor het jaar 1878, waarbij hij zelfs nog een post voor de Indische bijdrage op de Nederlandsche begrooting meende te moeten uittrekken, ook al was het bekend dat deze in het laatste jaar niet betaald had kunnen worden en zoo goed als zeker dat dit in 1878 ook niet het geval zou kunnen zijn. Het is bekend, dat zijn opvolger, Mr. P. P. van Bosse, dat gevoelen niet deelde, en, het vraagstuk hoe de leening zou worden gesloten, tot later latende liggen (om,

(*) Evenals in het Tijdschr. van N.-I. van deze maand goed het onbekookte van geheel zijn betoog, vooral van zijne tegen den heer Alting Mees ingebrachte beschuldigingen, wordt in het licht gesteld.

we zeiden het reeds, in Maart tot de conclusie te komen dat vooreerst van geene leening voor Indië sprake behoeft te zijn), niet wilde weten van het brengen van den sluitpost der Ned. begrooting, ten laste van die van Ned.-Indië, nu het zeker was dat deze in plaats van met een batig, met een nadeelig slot zou sluiten. In dien zin adviseerde ook het „Tijdschrift van Ned.-Indië” van November jl. en, we merkten het reeds op, onderscheidene leden van het Indisch Genootschap, toen het vraagstuk op de algemeene vergadering van 13 Nov. jl. ter sprake kwam, en een groot aantal der Nederlandsche en Indische dagbladen, die dit punt ter sprake brachten. In dien geest lieten zich ook reeds aanvankelijk velen in ons Parlement uit.

Een en ander gaf den afgetreden Minister, Mr. Alting Mees, aanleiding om, 'zonder in eenige polemiek te treden, in eene zeer beknopte, zeer bezadigd geschreven brochure: *De Indische begrooting in verband met de Indische belangen* ('s Hage, Dec. 1877, 16 blz.), zijn standpunt nader te verdedigen. Hij tracht te betoogen dat het belang van Indië meer wordt bevorderd door het aangaan eener leening te zijnen laste dan ten laste van Nederland, omdat er meer door gehandeld wordt in de richting der afscheiding van de Indische en Nederlandsche financien, waarnaar zoo velen in Indië steeds verlangen. Daartegen wordt echter opgemerkt, zie o. a. „Het Vaderland” van 3 Januari jl., dat het vreemd is dat Nederland van die afscheiding niet wilde weten zoolang Indië batige sloten opleverde, maar het wel zou doen nu er sprake is van tekorten in Indië.

Wat hier ook van zij en wat ook van verschillende zijde tegen het boekje ingebracht zij: het kort betoog van den heer Alting Mees verdient de aandacht als het woord van een kundig, ernstig, bezadigd man. We namen er met belangstelling kennis van, ook omdat het bij ons de hoop wekte dat de heer Mees, die gedurende zijn veeljarig verblijf in Indië de gelegenheid had vele zaken van nabij te bezien, zich geroepen zal gevoelen over meerdere Indische belangen zijn gewaardeerd gevoelen openbaar te maken.

We bepalen ons tot deze hoogst beknopte herinnering aan eenige stukken, aan de Indische financieele vraagstukken van den dag in den laatsten tijd gewijd, en gaan nu over tot de bespreking van een werk, waarin die en andere financieele kwestieën meer uit een algemeen oogpunt, minder in direct verband tot de politiek van den dag worden behandeld.

Onze Indische Financien. Nieuwe reeks aantekeningen, door E. DE WAAL. I. Inleiding: Staatkundige gegevens. II. Eindcijfers. Bijdragen aan het Nederland. Hoofdbestuur. Landmacht. ('s Hage, 1876 en 1877.) Zoo is de titel van een werk, dat wij met bijzonder genoegen aankondigen.

De lezers van de Kol. Kroniek kunnen zich herinneren, dat wij steeds met ingenomenheid van de vroegere „Aanteekeningen” van den heer de Waal hebben melding gemaakt, omdat zij telkens een schat van leerzame, uit de beste bronnen geputte bijzonderheden over elk der daarin behandelde onderwerpen bevatten, en niet minder om de oordeelkundige, van bezadigd liberalen zin getuigende opmerkingen, welke daarbij werden ten beste gegeven. Wij betreurden het dan ook dat des schrijvers optreding als Minister van Kolonien, 4 Juni 1868—15 Nov. 1870, hoewel ze hem de gelegenheid bood te trachten eenige der door hem voorgestane denkbeelden in praktijk te brengen, na ons reeds terstond beroofd te hebben van een „koffieboekje” dat destijds, vergissen we ons niet, bijna ter uitgave gereed lag, het gevolg scheen te hebben dat de heer de Waal zich ook daarna van schrijven onthield. Wij vleiden ons echter steeds dat een werkzaam man als hij, eenmaal gewoon het publiek deelgenoot te maken van zijn denkbeelden omtrent de koloniale zaken, daartoe wel weder zou terugkeeren. In die verwachting zijn we, blijkens het thans voor ons liggend hoogst lezenswaardig werk, niet teleurgesteld. Ja de dezer eerste nieuwe reeks aanteekeningen ontleent zelfs een goed deel van het pikante dat haar onderscheidt, aan de omstandigheid dat de schrijver, gedachtig aan het „de publieke zaak moet publiek behandeld worden”, zich gerechtigd heeft geacht nu en dan een tipje op te lichten van het gordijn, waarachter sommige gouvernementshandelingen dikwerf verborgen zijn, voor zoover hij zelf aan die handelingen deelnam en meende dat die onthullingen voor openbaarmaking vatbaar waren. Zie b. v. wat hij mededeelt omtrent den loop der onderhandelingen met Engeland, welke aan het sluiten der Sumatra-, Guinea- en koelie-tractaten vooraf gingen.

Wat wij in deze nieuwe reeks aanteekeningen meer bepaald te wachten hebben, leert ons de inleiding. „Bij deze nieuwe reeks aanteekeningen over onze Indische financiën” zoo lezen wij aldaar, „is 't mij vooral te doen om een grondig onderzoek van den tegenwoordigen toestand.” Zeer terecht. Er behoort grondig en duidelijk aangetoond of waar is wat van zekere zijde steeds wordt beweerd, dat vele der in de laatste jaren van opvolgende Ministers van Kolonien uitgegane maatregelen slechts hebben gestrekt om het Indisch financiewezen te bederven, dan wel of in die jaren slechts hervormingen zijn ingevoerd, welke wezenlijk verbeteringen waren en tevens hechte grondslagen zijn gelegd, waarvan op den duur goede verwachtingen mogen worden gekoesterd. Van weinigen kan zulk een grondig onderzoek verwacht als van den heer de Waal, die aan de kunde en ondervinding, door hem in Indischen staatsdienst opgedaan, nu ook paart de ondervinding gedurende zijn ruim tweejarige ministerieele loopbaan verkregen, en die, dit werk getuigt

er op nieuw van, steeds met groote belangstelling den loop onzer koloniale zaken blijft nagaan; die bovendien, men weet het uit zijne vroegere aantekeningen en andere werken, niet slechts het gebeurde vermeldt, maar dit met critischen blik nagaat en wenken en opmerkingen, hoe tot verbetering te komen, niet onthoudt. „Staatkundige evenzeer als bloot wetenschappelijke redenen, zoo zegt hij verder, verbieden ons oordeel in die aangelegen zaak te blijven bouwen op louter eindcijfers van begrootingen, en op sommige in 't oog springende verschijnsels. Toen voor diepere studie onmisbare bescheiden onthbraken, — in 1870 b. v., toen de jongste Indische rekening acht jaren oud was en over ettelijke diensten geen opgaven haar verviagen, — kon men kwalijk anders. Heden echter bezitten wij, ofschoon zeker nog niet al 't onmisbare, te veel om in een dermate oppervlakkige kennis te berusten.”

„In grove omtrekken komt het voorgenomene hierop neder. Vooraf beschouwen wij den politieken toestand, die natuurlijk den financieelen beheerscht. Beredeneerde begrippen over de verhouding tot het buitenland, den omvang en aard van het eigen gebied, de politieke gesteldheid der bevolking onder onzen sceptor, moeten ons bij het onderzoek der financiën vergezellen. Dan de laatste financieële geschiedenis, over een ruim tijdvak, van elken afzonderlijk beschouwenswaardigen tak onzer Indische Staatshuishouding”... „Als gewoon uitgangspunt van 't historisch onderzoek, dus tevens eener vergelijking van den tegenwoordigen met een vroegeren toestand, kiezen wij 't jaar 1860. Dit overzicht zal voor de meeste onderwerpen ruim genoeg zijn. Waar niet, klimmen wij verder op. De keus werd aangedrongen door de meening van begaafde landgenooten, dat na 1860 de macht der „liberale” ideeën in 't bestuur van Nederlandsch-Indië begon, en den toestand „bedierf”. Het kan inderdaad nut stichten, beide gedachten nader aan de geschiedenis te toetsen.”

„Onze historische navorschingen beoogen uitsluitend kennis der feiten. Geen kritiek op regeeringsdaden alzoo.” (Niet rechtstreeks althans: men kent den heer de Waal echter te goed, en bij een schrijver van zoo scherp critischen blik en van zoo vaste overtuiging omtrent de wijze van ons koloniaal beheer, kan dit ook niet anders, om niet overtuigd te zijn dat in zijne voorstelling der feiten, in zijne wenken en opmerkingen meermalen heel wat kritiek ligt opgesloten. Men kan dus wel zeker zijn, dat Meester kritiek zich, waar het pas geeft, zal doen hooren (*)) — ook al is geheel waar wat wij in de volgende zinsnede

(*) Zie dan ook b. v. op blz. 100 de kritiek op een deel der historische nota over de Atjihneesche zaken van April 1873.

lezen: „In die behoefte trouwens voorzien anderen mildelijk. Doch het strookt met het doel, onjuiste beweringen omtrent regeeringsdaden historisch toe te lichten, historisch te bestrijden. Ten einde daarbij zoo min mogelijk de aandacht van de feiten af te leiden, zullen de personen, die de onjuistheid pleegden, ongenoemd gelaten. (*) De bestrijding geldt in den regel onjuistheden in een hoofdbron onzer vaderlandsche geschiedenis: „het Bijblad.”

's Heeren de Waal's geschriften zijn gewoonlijk te spoedig in veler handen, dan dat zij een breedvoerige analyse onzerzijds behoeven om onder de aandacht onzer lezers te komen. Met het bovenstaande bedoelden we dan ook slechts hen, die er nog geen kennis van namen, te wijzen op hetgeen zij in deze „nieuwe reeks aantekeningen” zullen aantreffen. Voor hen teekenen we nog aan, dat het eerste stuk in twee hoofd-afdeelingen is verdeeld, getiteld de eerste: „Verhouding tot het buitenland,” de tweede: „Grondgebied. Bevolking. Hoofdtrekken der politieke gesteldheid.” In de eerste wordt o. a. gesproken over de „bejegening der Westersche nijverheid” en de „betrekkingen tot Engeland sedert 1813” en aangetoond hoe die langzamerhand van veel aangename aard zijn geworden, sedert wij ons stelsel van beschermende handelspolitiek, dat zoo menigmaal tot zeer onaangename verhoudingen tot Engeland en anderen aanleiding had gegeven, — waarbij, zie vooral blz. 55, aangetoond wordt dat het recht lang niet altijd aan onze zijde was, — door een vrijzinniger stelsel hebben vervangen. Tot dien beteren toestand heeft de schrijver zelf het zijne kunnen toebrengen door zijn aandeel aan de onderhandelingen met Engeland gedurende zijn ministerie. Hetgeen hij daaromtrent mededeelt, zal waarschijnlijk voor velen zijner lezers nog al wat nieuws bevatten en hen een beter inzicht geven van den loop dier onderhandelingen en in hetgeen daardoor werd verkregen. Als slotsom van zijn overzicht hieromtrent, meent hij op blz. 66 te mogen constateeren, dat op Englands tegenwoordige politieke gezindheid jegens ons kan worden vertrouwd, dat het ons het bezit van Ned.-Indie van harte gunt en levendig belang stelt in den voortduur onzer onafhankelijkheid.

De heer de Waal onderzoekt vervolgens de vraag: „Begeeren andere

(*) Vrij lastig dikwerf voor den lezer, die meestal gaarne aan een daad een naam verbindt, voor wien de voorstelling in duidelijkheid wint, zoo hem de namen van de bedrjvers der feiten worden herinnerd. In het tweede stuk drijft de heer de Waal deze eigenaardigheid, om zoo min mogelijk namen te noemen, nog verder en duidt perioden van ministerieel leven alleen aan door het noemen van een jaartal, waarin de een of ander Minister van Koloniën optrad. Daardoor wordt van 's lezers geheugen wel wat veel gevergd.

Westersche mogendheden nederzettingen of politieken invloed in den Indischen Archipel?" welke vraag hij ontkennend beantwoordt, wordende ten slotte aangetoond dat Ned.-Indië zeer goed tegen een Westersche en à fortiori tegen elke Oostersche mogendheid te verdedigen is.

In de tweede, veel uitgebreider afdeeling wordt eerst gesproken over de oppervlakte van Ned. Indië. Daarbij wordt opnieuw aangedrongen, blz. 88, een oud lievelingsdenkbeeld van den schrijver: het instellen van een departement in Indië, dat zich onverpoosd met de studie der Buitenbezittingen zou bezig houden en afzonderlijke aantekeningen over den politieken en finantieelen toestand van die gewesten toegezegt, waarvoor wij den heer de Waal hoogst erkentelijk zullen zijn, overtuigd dat ons daarin weder veel zal worden geleerd. Over de inrichting van het Koloniaal Verslag oppert hij daarbij evenwel een denkbeeld, dat we vooralsnog aarzelen zouden tot het onze te maken. De heer de Waal acht het wenschelijk dat verslag te splitsen in twee groote deelen, het een voor de berichten die „Ned.-Indië in 't algemeen en Java," het andere voor die welke alleen de „Buitenbezittingen" betreffen, en dit tweede deel te splitsen in een hoofdstuk „Buitenbezittingen in 't algemeen" en verder in zoovle onderdeelen als er gewesten zijn, terwijl dan bij elk gewest alle takken van bestuur moeten genoemd, doch omtrent enkele naar het eerste groote deel verwezen zou kunnen worden. Geheel wordt erkend dat op die wijze het overzicht van elk gewest vergemakkelijkt en ook licht belangrijker zou worden. Zou het echter tevens niet te vreezen zijn dat men zoo niet kreeg het algemeen verslag over het beheer van Ned.-Indië, bij art. 60 der grondwet bedoeld, maar een min of meer samenhangende reeks van afzonderlijke gewestelijke verslagen, zooals men ze vroeger omtrent Britsch-Indië aan het Parlement voorlegde en waarvan men, blijkens onze overzichten van enkele der jongste verslagen in *De Economist* (zie o. a. het nummer van April 1874), wijselijk is teruggekomen?

Omtrent het voorgevallene met „Atjén," gelijk de heer de Waal meent te moeten schrijven, geeft hij, van blz. 91—105, „eenige historische toelichtingen en opmerkingen," die gewis de aandacht zullen trekken, ook omdat zij afkomstig zijn van den man die een groot aandeel had in het Sumatra-tractaat, waarmede volgens velen die zoo fatale oorlog in een onmiskenbaar verband staat.

Bij het spreken over de bevolking, wordt het langst stilgestaan bij de Europeanen en hun afstammelingen en wel onder de volgende hoofden: Politieke statistiek; Politieke verhouding tot het moederland; Adres van 1848 en zijn geschiedenis; Drukpers; Vertegenwoordiging in het moederland; Recht van petitie als hulpmiddel tegen onvoldoende vertegenwoordiging; Adressen van 1874 en 75, die, zie blz. 134—145, bij den

heer de Waal geen afkeuring schijnen te hebben ondervonden; (Het voorstel van 1869 over de Indische bijdrage); Europeanen optredende voor de inlanders; Mestiezen; Verarming van den Europeaan en maatregelen daaromtrent van de regering en uit de maatschappij. In dit gedeelte wordt dus over veel en velerlei gehandeld en menige belangrijke opmerking zal er de aandacht wekken.

In het laatste gedeelte: „Politieke gesteldheid,” wordt eerst een terugblik geworpen op den oorlog van 1825—30; vervolgens gesproken over de weinige gevallen van spanning tot verzet tegen de gevestigde machten in 1840—75, over godsdienst, ons prestige, de geweeheid van den inlander, de drukpers. Treffend zijn onder anderen de opmerkingen des schrijvers, blz. 260, over de redenen, welke tot het zoogenaamd verminderen van ons prestige zouden hebben geleid. Hij zegt o. a. dat het verschijnsel waarover geklaagd wordt, is een natuurlijke toenadering tusschen den inlander en den Europeaan, waarbij gelukkig niet altijd aan afdaling van den Europeaan, maar ook aan opheffing van den inlander mag worden gedacht. Hij wijst er op dat ons overwicht, onze heerschappij over Java nog steeds rust op zedelijke macht, o. a. voortspruitende uit het besef bij den inlander van onze verstandelijke meerderheid, uit hunne overtuiging dat zij zonder een Europeeschen souverain onophoudelijk onderling in oorlog zouden zijn. Hij betoogt ook dat de nieuwere bestuursideeën, waarbij wij ons meer bepaald de belangen der eigenlijke bevolking, der mindere klasse, hebben aange trokken, onze zedelijke macht eer vermeerderd dan verminderd hebben.

Doch genoeg reeds om een denkbeeld te geven van den rijken inhoud van dit nieuwe geschrift van den heer de Waal. Genoege ook reeds om te doen beseffen dat men er geen afgeronde verhandeling in ontfangt, maar, gelijk de schrijver toezegt, eene reeks van aantekeningen en beschouwingen over een aantal hoogst gewichtige onderwerpen, voorgedragen op eene wijze, die niet kan nalaten de aandacht te trekken.

Wij wenschen den schrijver lust en kracht toe met het publiek maken dezer nieuwe reeks aantekeningen ijverig voort te gaan. Hij zal er kennis van en gezonde denkbeelden omtrent onze koloniale aangelegenheden door helpen verspreiden.

Het bovenstaande werd geschreven na de lezing van het eerste stuk dezer „Nieuwe Reeks Aantekeningen.” Een jaar later zag de tweede, nog lijviger aflevering dezer reeks het licht, tot opschrift dragende: *Eindcijfers. Bijdragen aan het Moederland. Hoofdbestuur. Landmacht.* De eerste aflevering behelsde meer eene algemeene inleiding. Thans komt de schrijver „aan de financiën zelve.” „Het plan is,” zoo zegt hij op blz. 1: „eerst kennis te nemen van de eindcijfers der ontvangsten en uitgaven van Ned.-Indie over ons tijdvak, en tevens, als toelichting

over de vorige tien jaren; dan stil te staan bij de door die cijfers aangewezen overschotten, en meteen bij 't vraagstuk der bijdrage aan 't moederland; vervolgens de financieele geschiedenis van elken afzonderlijk beschouwingswaardigen tak der Indische huishouding na te gaan; en, wanneer deze ontleding en historische toelichting over het gansche beheer volbracht zijn, de bevindingen samen te vatten, er besluiten op te gronden voor de naaste toekomst."

De slotsom van den schrijver, de heer de Waal zegt het zelf, wordt op die wijze naar een vrij verre toekomst verwezen. Men bedenke toch dat hij, volgens de rangschikking op blz. 72, onder 19 hoofden brengt zijne beschouwing van de financieele geschiedenis der takken van bestuur, en dat, na enkele bladzijden gewijd aan het „Hoofdbestuur in Indië" waarover hij zeer kort meende te kunnen zijn, ruim 200 bladz., ruim $\frac{2}{3}$ dezer lijvige brochure, besteed worden aan eene tot in de minste bijzonderheden afdalende beschouwing van alles wat tot de „Landmacht" in Indië in betrekking staat. Zeker bewonderden we weder de kennis van den heer de Waal, zijn geduld om de financieele en administratieve geschiedenis van al die onderdeelen zoo nauwkenrig uit te pluizen; ongetwijfeld heeft hij weder den dank verdiend van hen, die hem op dat terrein zullen moeten volgen en voor wien hij den weg heeft gebaand en menige belangwekkende opmerking nederschreef. Maar we zouden ons volmaakt kunnen begrijpen, dat er vrij velen zouden zijn die, na deze 200 bladz. over een enkelen tak der Indische huishouding te hebben doorgeworsteld, opzagen tegen de taak even uitvoerige beschouwingen over nog *zeventien* takken der Indische huishouding te lezen, ook al begrijpen zij dat op verre na niet ieder dier takken een even groot getal bladzijden zal vorderen.

Oneindig aantrekkelijker dan het grootere tweede gedeelte dezer brochure, vonden we dan ook de lezing van het eerste gedeelte, waarin de heer de Waal o. a., na geconstateerd te hebben welke verbazende sommen Nederland uit Indië trok, het stelsel ontwikkelt, hetwelk hij meent dat ten aanzien der koloniale bijdragen behoort te worden aangenomen. Men herinnert zich dat de heer de Waal in 1870 als Minister van Koloniën aftrad omdat hij voor zijn stelsel geen meerderheid bij de Tweede Kamer kon vinden. Op dit oogenblik heeft zeker een debat over de koloniale bijdrage geen oogenblikkelijk belang, daar een der gevolgen van den diep betreurenswaardigen Atjeh-oorlog is dat voorshands van batige sloten geen sprake is. Maar de regeering heeft het uitzicht geopend dat het einde van dien gerekten krijg nabij is en dat dan ook weldra de Indische batige sloten zouden herleven. Het kan dus nuttig zijn er op bedacht te wezen hoe de zaak tegen dien tijd behoort te worden geregeld. Tot zijn eenvoudigsten vorm herleid, komt het stelsel

van den heer de Waal hierop neder (blz. 35): „dat het rijk, zoodra mogelijk, geen rechtstreeksche geldelijke bijdrage van de kolonie verge boven de vergoeding der uitgaven die 't voor haar doet, en dat bij de bepaling dezer vergoeding in 't vervolg worde gelet op de schatten, welke de kolonie reeds aan het rijk opbracht.” Dat stelsel wordt vervolgens breedvoerig ontwikkeld en aangedrongen. Het zou natuurlijk meer bijval vinden in Indië dan in Nederland, omdat, het werd reeds in het Alg. Handelsblad opgemerkt, het gevolg er van zijn zou, ook volgens des schrijvers berekening dat Nederland eigenlijk slechts betrekkelijk zeer weinige rechtstreeksche uitgaven voor Indië doet, dat de Nederlandsche schatkist voortaan slechts zeer weinig uit Indië zou trekken.

Wij gelooven niet mis te lasten in de gissing dat juist dit gedeelte van de jongste pennevrucht van den heer de Waal het meest de aandacht zal trekken, zoowel ginds als hier.

Laten we nu voorloopig de Indische Financiën rusten, om over te gaan tot het bespreken van een onderwerp, dat tot voor korten tijd niet minder de algemeene aandacht bezig hield: de vraag namelijk van de *al of niet strafbaarheid van de verbreking van werkovereenkomsten*.

Men herinnert zich den warmen strijd, in Nederland en in Indië ontstaan over art. 2, n°. 27, van het Algemeen Politiestrafreglement voor inlanders in Ned.-Indië (Ind. Staatsblad 1872, n°. 111.) Die bepaling luidt: „Met geldboete van zestien tot vijf en twintig gulden worden gestraft: n°. 1 enz., n°. 27: Die zich als dienstbode of werkmans voor den gewonen huurtijd of voor een onbepaalden tijd bij de maand verhuurt en zonder aannemelijke redenen binnen den gewonen huurtijd of gedurende de loopende maand, zonder toestemming van den dienstbruiker, zijne dienst verlaat of weigert te arbeiden, en zulks behoudens zijne burgerrechtelijke verplichting en ten ware het feit misdrijf mocht daarstellen. In de gevallen voorzien bij de n°. . . en 27 kan naar omstandigheden in stede van de straf van geldboete ten arbeidstelling aan de publieke werken voor den kost zonder loon van 7 tot 12 dagen worden uitgesproken”

Aangevallen als hard en onbillijk en onrechtvaardig door velen, die zich bij uitstek Javanenvrienden noemden, vond de bepaling daarentegen verdediging bij vele anderen die, zich niet minder verstandige vrienden van den inlander achtende, op het karakter van den inlander en op den toestand der Indische maatschappij wezen ten betooge hunner meening dat eene bepaling als deze volstrekt noodzakelijk was.

Van de laatste meening waren ook onderscheidene opvolgende Ministers van Koloniën en de Indische Regeering en schier allen in Indië, die er hun gevoelen over te kennen gaven. Tegenover de aanvallen, waaraan de

bepaling o. a. in November en December 1875 in de Tweede Kamer blootstond, gaf de Minister evenwel de toezegging, dat hij alsnog van de Indische Regeering een uitvoerig gemotiveerd verslag zou vragen nopens de werking dier bepaling, met nadere uiteenzetting der redenen, die casu quo het behoud der bepaling wenschelijk moeten doen achten. Dat stuk zou in het Koloniaal Verslag over 1876 worden opgenomen.

Alvorens de parlementaire strijd over die bepaling werd hervat, was er dus tijd de zaak nog eens kalm in overweging te nemen. Daartoe heeft de destijds met verlof hier te lande aanwezige Indische rechterlijke ambtenaar Mr. M. C. PIEPERS eene zeer lezenswaardige bijdrage geleverd in zijn in Maart 1876 in het licht gegeven brochure: *Een onderwerp van Ned. Indische Strafwetgeving in de 2e Kamer der Staten-Generaal. Verdediging van art. 2 no. 27 van het Algemeen Politiestrafreglement voor inlanders in Ned.-Indie.* (Amsterdam, 1876, 57 blz.) De heer Piepers, schrijver van het in 1868 uitgegeven, in Indië zeer geacht werk „De Politierol”, laatstelijk omgaand rechter in het Gouvernement van Celebes, heeft reeds jaren lang in onderscheidene rechterlijke betrekkingen in Indië kennis en ondervinding opgedaan, inzonderheid over het onderwerp dat hij in dat geschrift behandelde. Hij mag er dus aanspraak op maken dat aan zijne verdediging der aangevallen, in Indië algemeen noodzakelijk geachte bepaling niet minder aandacht worde geschonken dan aan de aanvallers is gewijd. Wij vragen dat met aandrang, zoowel om het gewicht der zaak als omdat het ons voorkomt, dat de heer Piepers moeilijk te wederleggen gronden in het voordeel der aangevallen bepaling aanvoert en de gronden der tegenstanders er van goed wederlegt.

Op de argumenten pro et contra wordt hier niet teruggekomen, ook omdat men die voldoende geresumeerd kan vinden in de brochure van den heer Piepers. Ieder, die in de, ook uit een economisch oogpunt gewichtige quaestie belang stelt, zal toch wel de moeite willen nemen er een wel geschreven stukje van een vijftigtal bladzijden over te lezen.

Wat den kroniekschrijver zelfen betreft, deze gelooft in verstandige liefde en belangstelling voor den inlander voor geen ander onder te doen; maar hij gelooft tevens kennis genoeg te bezitten van Indische toestanden om zich met overtuiging te scharen aan de zijde van de zeer velen, die eene bepaling als de hier besprokene voor Ned.-Indië niet minder noodig achten dan zij noodig geacht werd voor Britsch-Indië en voor zoo menige kolonie van het practische, waarachtig liberale Engeland, en dat zoowel in de West als in de Oost. Men bedenke dat in een beschaafd land als Duitschland nog onlangs zeer ernstig werd geredeneerd over het bestraffen van den „Contractsbruch” door arbeiders. Men leze het uitvoerig, in de Indische dagbladen van Februari en Maart 1876 besproken en ook ons toegezonden rekest van de Kamer van Koophandel te Batavia over dit

onderwerp, waarin een historisch overzicht der zaak wordt gegeven, gezegd welke bepalingen daaromtrent elders gelden en geconcludeerd tot het onveranderd van kracht doen blijven der bewuste bepaling, „tenzij het aanbeveling zou kunnen verdienen om aan het artikel toe te voegen de bepaling volgens welke ook strafbaar zou zijn de werkgever, die, dienstboden of werklieden voor een bepaalden tijd of voor een onbepaalden tijd bij de maand gehuurd hebbende, dezen, zonder wettige redenen binnen den bepaalden huurtijd of gedurende de loopende maand wegzendt of tenzij het in aanmerking zou kunnen komen om in navolging van Britsch-Indië met zware geldboeten te straffen het zoogenaamd onderhuren van dienstboden en werklieden” enz. Men overwege dit een en ander en wanneer dan de zaak weder in de Tweede Kamer ter sprake komt en zij na hernieuwd grondig onderzoek wordt behandeld, dan, we vleien er ons mede, zal met groote meerderheid tot het behoud van strafbepalingen tegen het verbreken van werkovereenkomsten door arbeiders en dienstboden worden geconcludeerd, en dus tot eene andere slotsom worden gekomen dan op 26 Februari 1877 het geval was, toen de belangrijke driedaagsche discussie over de conclusien van de meerderheid der commissie eindigde met de aanneming van de conclusie der meerderheid: dat het wenschelijk is dat art. 2 worde ingetrokken.

We vleien ons dat ook de verlichte redactie van „Het Vaderland”, bij nader inzien en grondiger onderzoek der zaak, tot het verkrijgen van de door ons 't meest in het algemeen belang geachte conclusie zal willen medewerken. Deze heeft nu in hare nummers van 20 en 21 April 1876 hovenbedoeld rekest der Bataviasche Kamer van Koophandel bestreden en tot intrekking der bepaling van 1872 geconcludeerd. Door inzage der brochure van den heer Piepers zal zij bespeuren, dat meerdere harer argumenten geen steek houden en dat ond. and. haar beweren, dat de bewuste strafbepaling eerst van het jaar 1872 dagteekent, geheel onjuist is. In 1872 werd slechts geamendeerd en beter geregeld, wat sedert lang bestond en voor een land als Ned.-Indië noodzakelijk was bevonden. Zij lette ook op de wederlegging van haar artikel in het Bat. Handelsblad van 5 Juni 1876.

Blijkens het Koloniaal Verslag, in September 1876 ingediend, kwam ook de Gouverneur Generaal, na overweging van talrijke adviezen, op nieuw over de quaestie in Indië ingewonnen, tot de conclusie: „dat noch op grond van beginselen, noch wegens gebleken misbruiken, de noodzakelijkheid is aangetoond van de op de bestaande toestanden gegronde strafbepalingen al dadelijk af te schaffen.” Die conclusie wordt o. a. toegejuicht door het „Algemeen Handelsblad,” dat in het laatst van Nov. '76, onder het opschrift: „De Indische strafbepalingen op contractbreuk,” onderscheideu artikelen aan de quaestie wijdde. Het

Handelsblad meent evenwel dat de toepassing der bewuste bepaling veel te wenschen overlaat en dus dringend verbetering behoeft.

Na de publiekmaking van het advies van de commissie uit de Tweede Kamer kwam het Handelsblad in zijne nummers van 7—9 Februari 1877 op de zaak terug. In het eerste artikel werd gezegd dat de meerderheid der commissie, voor de afschaffing der strafbepaling concluderende, weinig bliken gaf van onpartijdige overweging van het vraagstuk. Zijn slotartikel: „Het advies der minderheid” eindigde het Handelsblad aldus: Wij durven gerust beweren nooit achter te zijn gebleven in het verdedigen van de rechten der inlanders tegenover de Europeanen in Indië, waar deze de neiging aan den dag hebben gelegd de belangen van de inlanders aan de hunne ondergeschikt te maken Doch het is niet in strijd met recht en billijkheid te vorderen, dat de inlander een vrijwillig op zich genomen dienstverbintenis nakome en dat de wet daarvoor waarborgen aan de hand doe. Dat ernstige waarborgen ten dezen aanzien alleen door een strafbepaling tegen kwade trouw kan worden gegeven, is genoegzaam aangetoond.

Behoeven wij nog te zeggen, dat wij ons eerder met deze conclusie dan met die van de meerderheid der commissie en der Tweede Kamer vereenigen, en dus hopen dat de in de Tweede Kamer uitgesproken wensch onvervuld blijve? — ook al willen wij gaarne toegeven dat de strafbepaling zelve voor verbetering vatbaar is en al erkennen wij dat, ook om te gemoet te komen aan de bezwaren der Tweede Kamer, het wellicht wenschelijk zal zijn het onderwerp afzonderlijk te regelen in den geest als blijkens het jongst Koloniaal verslag door den Minister van Kolonien Mees aan de Indische Regeering is in overweging gegeven.

Behoeven wij ook te zeggen, dat we ons eerder vereenigen met het in De Gids van Aug. jl. door den heer Mr. J. Hulshoff Pol geleverd betoog (*) „Indische adviezen in de Staten-Generaal,” waarin hij tegen de conclusie van de meerderheid der commissie en der Kamer opkomt, er op wijst dat de Kamer, anders terecht zoo huiverig zich met de bijzonderheden der Indische huishouding te bemoeien, dat hier in groote mate heeft gedaan, en doet opmerken dat het gevaar der gevallen beslissing hierin ligt, dat voor een Minister als de heer Alting Mees die beslissing slechts was een advies, maar dat mogelijk zijn opvolger uit de liberale partij ze wellicht als eene verbintenis zal beschouwen, terwijl hij ten slotte de noodzakelijkheid van zoodanige bepaling betoogt, — dan met het in De Economist van Februari 1877 opgenomen betoog

(*) Een betoog hetwelk we hopen dat de aandacht niet zal ontgaan van den heer van der Hoeven, die in de Kamerzitting van 18 Dec '77 op nieuw klaagde over de niet-intrekking der bewuste bepaling.

van Mr. W. van der Kaaij, die zich tegen het behoud van zoodanige bepaling verklaart?

Dat de Indische Regeering zoodanige bepaling noodig bleef achten, bleek uit de Javasche Courant van 2 Oct. jl. Deze bevatte eene concept-ordonnantie, met memorie van toelichting der regeling van de onderlinge rechten en verplichtingen der werkgevers en der van uit het buitenland aangevoerde werklieden op ondernemingen van landbouw en nijverheid in de bezittingen buiten Java en Madura, welke ordonnantie blijkens de slotbepaling voorloopig alleen voor Sumatra's Oostkust is bestemd, en in handen is gesteld van den Resident van dat gewest, met opdracht daaromtrent eenige ondernemers te hooren en dan te dienen van consideratie en advies.

Brengen wij in het voorbijgaan der Indische Regeering onze hulde voor deze wijze van behandeling der zaak. Dezelfde regel werd in den laatsten tijd ten opzichte van nog meer concept-ordonnantien, die op verhuring van gronden in de Vorstenlanden, die op de particuliere landen enz. toegepast. De Regeering gaf daardoor blijk de openbare meening over hare ontwerpen te willen hooren. Zeer terecht; vooral in een land, waar geen parlementaire behandeling van regeeringsontwerpen plaats heeft, kan het groot nut hebben, ook voor de regeering zelve, de openbare meening over zulke ontwerpen te hooren.

Over de hier bedoelde concept-politie-verordening zie men o. a. het Bataviaasch Handelsblad van 12 en 26 October jl., en het Algemeen Handelsblad van 18 Januari jl, dat er minder mede ingenomen is dan zijn Indische confrater en aan regeling bij de wet en aan immigratie van Javanen boven die van Chineezzen ter Sumatra's Oostkust de voorkeur zou geven.

De concept-ordonnantie zelve kunnen wij hier niet analyseeren, teekenen alleen aan dat artikel 8 aldus luidt: „Elke willekeurige verbreking van het werkcontract wordt gestraft: aan den kant van den werkgever met eene boete van f 100; aan den kant van den werkmán met ten arbeidstelling aan de publieke werken voor den kost zonder loon van hoogstens drie maanden. De overeenkomst wordt beschouwd door den werkmán te zijn verbroken: a. door desertie, b. door voortgezette weigering om te werken.”

Men ziet het dus: de Indische regeering blijft van oordeel dat willekeurige verbreking van werkovereenkomsten moet worden gestraft en dat het onvoldoende zou zijn daartegen alleen eene civiele actie toe te laten. Wij gelooven dat zij gelijk heeft, en hopen, komt dit onderwerp weder in onze Kamers ter sprake, te bemerken dat de groote meerderheid er evenzoo over denkt.

Een ander punt dat in den laatsten tijd tot vrij wat bespreking aanleiding gaf, was de vraag: of wijziging noodig is in de wijze van opleiding der Indische ambtenaren, bepaaldelijk wat aangaat de studie der Indische talen?

Het Algemeen Handelsblad wijdde daaraan meerdere zeer lezenswaardige artikelen, ond. and. naar aanleiding van zekere professorale redevoeringen.

Over deze laatste eerst een kort woord.

Het is bekend dat de wet tot regeling van het Hooger Onderwijs van 28 April 1876 (Stbl. n°. 102), nadat bij de Koninklijke besluiten van 27 April 1877 (Stbl. n°. 85, 86 en 87) het noodige ter uitvoering was geregeld, (*) ingevolge Kon. besluit van 6 Mei 1877 (Stbl. n°. 101) op 1 October van dat jaar is in werking getreden. Ingevolge art. 125 dier wet is met dat tijdstip de Rijksinstelling van onderwijs in Indische taal, land- en volkenkunde te Leiden na een dertienjarig bestaan opgeheven. (†) De aan die instelling verbonden hoogleeraren en leeraren zijn echter naar de Leidsche universiteit overgegaan, omdat deze aangewezen is als de in art. 43 der wet bedoelde universiteit, waar voortaan onderwijs zal worden gegeven in de vakken, tot nu toe aan de Rijksinstelling gedoceerd. Dat onderwijs zal echter voortaan het meer zuiver wetenschappelijk karakter dragen, in het algemeen aan het universitair onderwijs eigen, en minder worden gegeven in de meer bepaald practische richting, welke die geworden was van de Rijksinstelling, omdat deze, hoewel heetende te zijn eene instelling van onderwijs in Indische taal, land- en volkenkunde, enkel, even als de gemeentestelling te Delft, geworden was een school tot opleiding van aanstaande Indische ambtenaren. Op die veranderde, door sommigen, o. a. de hoogleeraren Veth en Pijnappel, (§) reeds lang aangedrongen richting, is gewezen in de redevoeringen, waarmede de voormalige hoogleeraren aan de Rijksinstelling het hoogleeraarsambt aan de Leidsche universiteit in October jl. hebben aanvaard. Die redevoeringen liggen voor ons. De hoogleeraar PIJNAPPEL sprak over „*Het recht en de waarde der beoefening van het Maleisch en, in 't algemeen, van de Polynesische talen, als vak van hooger onderwijs*”. Men begrijpt reeds dat hij zoowel dat recht als die waarde trachtte te betoogen. Professor A. C. VREEDE, op wien de zware taak rust mannen als wijlen Taco Roorda en Kern, die zich weder meer onverdeeld aan het Sanskrit wenschte te wijden, als docent in de

(*) Gelijk nader geschiedde bij die van 17 Juli (Stbl. n°. 159 en 160.)

(†) Echter om, ingevolge besluit van den Leidschen gemeenteraad, oogenblikkelijk als gemeentelijke instelling te herleven.

(§) Zie o. a. Dr. Pijnappel's artikel in De Gids van Maart 1874: »De Rijksinstelling voor onderwijs in Indische taal-, land- en volkenkunde te Leiden.»

Javaansche taal op te volgen, sprak over „*De beoefening der Javaansche taal aan de Rijks-instellingen van Indisch onderwijs, als grondslag voor de studie der taal aan de Rijks-universiteit.*” Professor SCHLEGEL (*) sprak, men mag zeggen op zeer onderhoudende wijze, over „*Het belang der Chinesche taalstudie,*” bepaaldelijk voor ons, die zulk een groot aantal Chineezzen in Ned.-Indië herbergen. Professor VAN DER LITH sprak over „*Het doel en de methode der wetenschap van het koloniale recht.*” Hoe breed hij zijn taak opvat, blijkt uit de slotsom van zijn betoog, blz. 20, waarvan wij slechts de eerste zinsnede afschrijven: „Eene wetenschappelijke beoefening van het koloniaal recht vordert een nauwgezette studie der verschillende koloniën, van haren economischen en staatkundigen toestand en van de regeling der betrekkingen tusschen haar en het moederland.” De titel van professor VETH’s rede luidt: „*De toevoeging der talen en letterkunde van Ned.-Indië aan de vakken van het Hooger Onderwijs.*” Dat opschrift zegt, althans voor den oppervlakkigen lezer, niet veel, de rede des te meer. De toevoeging aan het universitair onderwijs van al die vakken, de kennis van Ned.-Indië betreffende, die tot dusverre slechts in speciale scholen, hoofdzakelijk voor de opleiding van Indische ambtenaren bestemd, en de gelegenheid door de nieuwe wet opengesteld om een doctoraat in de Taal- en Letterkunde van den Oost-Indischen Archipel te erlangen, schenen hem gebeurtenissen van genoegzaam belang om er de aandacht bij te bepalen. Hij staat eerst eenige oogenblikken stil bij de oorzaken en aanleiding dezer gebeurtenissen, daarbij tevens in het licht stellende dat ze aan lang gekoesterde wenschen, aan lang gevoelde behoefte beantwoorden. In de tweede plaats gaat hij na welke taak, welke plichten ze aan de thans tot de Hoogeschool overgegangene Hoogleeraren der tegelijkertijd opgeheven zoogenaamde Indische school, en in het bijzonder aan hem zelven, opleggen. Hij doet dat met een gloed en een warmte, met een overtuiging en in een taal, gelijk we van prof. Veth gewoon zijn en in vele gedeelten van zijn hoofdwerk „Java” terugvinden, en die ongetwijfeld zijne boorders zal

(*) Hij was reeds sedert eenigen tijd, althaus tijdelijk, aan de Leidsche universiteit verbonden om den onlangs overleden hoogleeraar Hoffmann bij te staan in de opleiding van tolken voor de Chinesche taal. Moge hij, die reeds door menig aan China en de Chinesche taalstudie gewijd werk naam maakte, weldra als kenner der Chinesche taal even beroemd worden als Hoffmann het was op het gebied der Japansche taalstudie, iets dat echter niet gemakkelijk zou gaan, daar het Chineesch reeds veel langer en veel meer algemeen werd beoefend dan het Japansch. Op dat gebied, men weet het, werd onze Hoffmann algemeen, binnen- en buitenslands en in Japan zelf, erkend als facile princeps, gelijk o. a. werd herinnerd in de aan hem gewijde artikelen in Het Vaderland van 23 Jan. en van den Ned. Spectator van 16 Februari.

hebben geboeid en hun tevens een juist begrip gegeven zoowel van de groote waarde der Indische studien als van dezer recht, inzonderheid in Nederland, om in den kring der universitaire studien te worden opgenomen. Betoogden de Hoogleraren Pijnappel, Vreede en van der Lith dit te recht wat de studie der Indische, of liever Polyneesische talen en die van het koloniale recht betreft, hun ambtgenoot Veth deed dit voor de Indische studiën in 't algemeen. In welsprekende taal betoogt hij de groote waarde dier studiën, inzonderheid voor Nederland, maar tevens dat zij nimmer tot hun recht konden komen aan een instelling, die slechts geroepen werd om practische behoeften te bevredigen, die er naar streefde ambtenaren, niet Indologen te kweeken.

Van den hoogleeraar, die toont zoo goed te beseffen welke de waarde is der Indische studiën, waartoe voortaan aan de Leidsche Universiteit de gelegenheid zal bestaan, mag natuurlijk worden verwacht, dat zijn meest ernstig streven zal zijn het zijne bijtedragen, opdat die studien goede vruchten dragen. Er is geen enkele reden om te verwachten dat de ambtgenooten, die met hem voor die gewichtige belangen werkzaam zullen zijn, minder daarnaar zullen streven. Het is zeer te hopen dat hun aller ernstig streven goede vruchten zal dragen en dat van de thans door de wet op het hooger onderwijs geboden gelegenheid om wetenschappelijke kennis van Ned.-Indie op te doen, door zeer velen zal worden gebruik gemaakt. Prof. Veth, zijn schoone rede bewijst dit op nieuw, moge hun ten bewijze strekken, dat men eene groote mate van kennis van Indie kan verkrijgen, zonder er immer een voet te hebben gezet.

Er is nog een bijzondere reden, waarom we even bij deze onderscheidene inaugureele oratien stil staan. In de meeste van die redevoeringen wordt niet slechts het nut aangetoond eener degelijke beoefening der Indische talen, speciaal door de aanstaande Indische ambtenaren, maar tevens in meer of min bedekte termen te kennen gegeven, dat die beoefening hier te lande, inzonderheid dat de wijze waarop daarin examen wordt afgelegd, heel wat te wenschen overlaat. Naar aanleiding van de opmerkingen, meer bepaaldelijk daaromtrent door de hoogleeraren Veth en Vreede gemaakt, en van eenige goed geschreven artikelen in het Indisch Dagblad de Locomotief, toonde het Algemeen Handelsblad van 8 en 9 Februari jl., in zijte zeer opmerkenswaardige artikelen: „Indische Taalstudie” en „Javaansch of Maleisch?” overtuigend aan *en* van hoeveel belang het is dat de Indische ambtenaar grondige kennis van meer dan ééne Indische taal bezitte *en* dat op de wijze waarop die talen, meer bepaaldelijk te Gelft, werden onderwezen en daarin door de jaarlijks benoemde examen-commissie examen werd afgenomen, heel wat aan te merken was. Wel kwam de Delftsche hoogleeraar

Spanjaard in het Handelsblad van 23 Februari breedvoerig op tegen de bewering, dat te Delft het „dril- of één-jaar-uit- en t'huis-systeem” zou worden gevolgd. Maar in het Handelsblad van 1 Maart meende de redactie, in het artikel: „Geen tegenstander, maar een bondgenoot,” te kunnen aantonen dat op de cijfers en beweringen van den heer Spanjaard heel wat is aan te merken, en hij eigenlijk niet ontkent, dat wijziging noodig is. Het artikel eindigt aldus: „De uitkomst levert het onomstootelijk bewijs, dat het onderwijs was ingericht met het oog op de eischen van het examen, en niet op die van het practisch leven... En daarin is Delft voorgegaan.” Op 27 Februari, in het artikel: „Hoe wetenschappelijke studie *niet* wordt aangemoedigd,” besprak het Handelsblad het op aandrang der heeren Mackay en Mirandolle in art. 92 der wet op het hooger onderwijs gebracht amendement en de regeling van het daar bedoeld aanvullings-examen bij het Kon. besluit van 27 April 1877 (Stbl. no 87). Deze regeling werd gezegd niet te deugen, o. a. omdat, ingevolge het Kon. besluit van 13 Juli 1877 (Stbl. no 158), meesters in de rechten gelijk zullen staan met de bezitters van het diploma der hoogere burgerschool. (*)

Over een ander zie men o. a. ook de artikelen in het Tijdschrift van van Ned.-Indië van Juni 1876, Juni en October 1877: „een nieuwe weg tot de Indische staats-ambten,” „een ernstig woord over de opleiding van Indische ambtenaren” en „eene nieuwe verordening op het benoemen van ambtenaren bij den burgerlijken dienst in Ned.-Indië.”

Het geldt hier eene gewichtige zaak. Bij allen, die tot oordeelen over de zaak bevoegd zijn, staat het vast dat grondige bekendheid met eene of meer der Indische talen een der eerste eischen is, welke aan de aanstaande Indische ambtenaren behoort gesteld. En echter schijnt het moeielijk, (behalve wellicht door eenige der Delftsche leeraren) te kunnen worden tegengesproken, zie de feiten en cijfers door het Handelsblad in zijn bovenbedoelde artikelen vermeld, dat het met die taalstudie allertreurigst is gesteld en dat er eer van achter- dan van vooruitgang daarin sprake moet zijn.

Ligt de schuld gedeeltelijk bij een deel der leeraren en examinatoren, die, naar beweerd wordt, een verkeerde methode volgen en o. a. geen klassiek Maleisch doceeren of naar bekendheid daarmede vragen, maar een Maleisch, dat sommigen nu met den deftigen naam van „officieel Maleisch” gelieven te doopen, maar dat anderen brabbel-Maleisch noemen, eene quasi-taal zonder literatuur en zonder regels en met allerlei vreemde

(*) Daartegen wordt o. a. ook opgekomen in een zeer goed, aan ditzelfde onderwerp gewijd artikel in het Bataviaasch Handelsblad van 1 Febr. jl (mail-ed. p. 91); „De studie der Indische wetenschappen,” waarin ook op verbetering van de bestaande regeling der ambtenaars-examens wordt aangedrongen.

woorden doormengd, (*) die schuld schijnt gedeeltelijk ook bij de regeering te liggen. Vroeger, gelijk Prof. Vrede op blz. 11 zijner rede herinnert, van 1842 tot 1864, was, vooral op aandrang van den grondigen taalkenner Taco Roorda, voor de aanstaande Indische ambtenaren het onderwijs in de Javaansche zoowel als in de Maleische taal verplichtend gesteld. Sedert 1864 werd dit anders. Ingevolge het Kon. besluit van 10 Sept. 1864 (Staatsblad no. 93), gewijzigd en aangevuld bij de Kon. besluiten van 30 October 1872 (Stbl. no. 106) en 13 Juli 1877 (Stbl. no. 158) kon men volslaan met het afleggen van examen in ééne Indische taal, waarvoor door de meesten, vrij natuurlijk, het gemakkelijker Maleisch boven het Javaansch of eene der andere Indische talen werd verkozen. En ware dit nu nog geweest een examen in het klassiek Maleisch, dan had de grondige bekendheid met die ééne Polynesische taal tot deugdelijken grondslag kunnen strekken tot het aanleeren in Indië van meerdere aanverwante talen. Maar, naar het oordeel van bevoegden, verschilde het Maleisch dat velen hier leerden, heel wat van klassiek Maleisch. De klachten wegens onvoldoende taalkennis der Indische ambtenaren, welke nu tot de artikelen van het Handelsblad aanleiding gaven, dagteekenen dan ook reeds van jaren her. Zij werden reeds in 1871 zóó gegrond bevonden, dat destijds na rijp beraad bij Kon. besluit van 23 Juni 1871 (Stbl. no. 72) wijziging werd gebracht in de verordening van September 1864 en o. a. voorgeschreven dat, om tot Indisch ambtenaar benoembaar te zijn, door het afleggen van een examen blijken moesten zijn gegeven van voldoende bekwaamheid in ... e lo. de Maleische taal, 2o. de Javaansche of eene andere in Ned.-Indië inheemsche taal. Herinneren we ons wel, dan werden tevens de vereischten van het examen verzwaaard.

Met dat besluit gevoelde steller dezes eenige, vrij begrijpelijke ingenomenheid. Het was zoo wat het laatste stuk van beteekenis, door hem in zijn ambtelijken werkkring bewerkt. Met den laatsten der maand, waarin dat besluit in het Staatsblad verscheen, legde hij zijn betrekking van Referendaris bij het Departement van Koloniën neder. Het besluit was niet gemakkelijk in de wereld gekomen. Zoowel met den Minister, die in het laatst van 1870 was afgetreden en die de zaak niet ten einde had kunnen brengen, als met dien, die in Januari 1871 was opgetreden, was er menige conferentie over gehouden. Hij die met den loop van zulke zaken bekend is, en, bij inzage van het besluit, opmerkt dat de eerste voordracht van den Minister was van 11 Maart, het advies van den Raad van State van 18 April en 's Ministers nader rapport van 17 Juni, kan uit die enkele data reeds zien dat de zaak niet vlot van stapel liep. Van onderscheidene zijden werden bij den Minister pogingen aangewend

(*) Zie den aanhef der rede van Prof. Vrede.

om hem te bewegen van zijn voornemen, om het ambtenaarsexamen te verzwaren, terug te komen. Uit de menigvuldige, ter zake hier te lande en in Indië ingewonnen adviezen had ik een tabel vervaardigd, waardoor een gemakkelijk overzicht werd verkregen van de door de meest bevoegde beoordeelaars hier en ginds uitgebrachte gevoelens. Telkens werd de Minister er op gewezen dat de Referendaris, die aandrang op verzwaring van het ambtenaarsexamen, speciaal wat dat in de Indische talen betrof, niet zijne wijsheid verkocht, maar streed met de argumenten door de bevoegde autoriteiten, leeraren, examinatoren, ambtenaren en collegiën hier en in Indië aangegeven. De Minister overtuigde zich van de deugdelijkheid van het voorstel, en het Kon. besluit van 23 Juni 1871, waarbij een examen in twee Indische talen werd vereischt, verscheen in het Staatsblad.

Het mocht geen lang leven hebben, niet aan eene flinke proef worden onderworpen. De Minister, die het medeonderteekende, trad weldra af en werd opgevolgd door den vader van het besluit van 10 September 1864, die zich haastte het werk zijns voorgangers te niet te doen en, blijkens het Kon. besluit van 30 October 1872, tot het in 1864 aangenomen stelsel terug te keeren. Met welke treurige gevolgen, is o. a. uit de hierboven aangehaalde artikelen van het Handelsblad gebleken.

Waarom we deze zaak zoo breed ophaalden? In de eerste plaats uit warme belangstelling, uit overtuiging dat van een flinke, deugdelijke opleiding der Indische ambtenaren voor het welzijn van Indië veel afhangt en dat grondige taalkennis daarvoor een hoofdvereischte is; uit overtuiging, (*) geput uit hetgeen we lazen en van verschillende zijden vernamen, dat juist in dat opzicht heel wat te verbeteren valt. Maar ook nog om eene andere reden. Het Kon. besluit van 23 Juni 1871 draagt de medeonderteekening van den Minister van Koloniën Mr. P. P. VAN BOSSE. De heer VAN BOSSE is thans op nieuw Minister van Koloniën. Spreekt het publiek gerucht waarheid, dan worden er moeielijkheden ondervonden met de uitvoering van het Kon. besluit van 13 Juli 1877. Ook al werd het uit andere opzichten wellicht min wenschelijk bevonden wijzigingen te brengen in eene regeling die nog geen jaar oud is, zoo kon de heer van Bosse in die moeielijkheden mogelijk eene aanleiding vinden om het wel te doen en den Koning voorstellen terug te keeren tot het stelsel van het besluit van 23 Juni 1871. Aan deugdelijke argumenten daartoe kan het hem niet ontbreken. We houden ons overtuigd, dat die, in 1871 in zijn voordracht aangevoerd, nog van kracht zijn en dat de ondervinding, sedert dien tijd opgedaan, slechts nieuwe argumenten voor het toen aangenomen stelsel kan hebben aangevoerd.

(*) Een overtuiging, die iedereen kan krijgen, die zich de moeite geeft bij bevoegde personen onderzoek te doen en te lezen wat over het onderwerp werd geschreven, en die daarbij slechts een weinig de kunst verstaat tusschen de regels te lezen.

Ons betoog, dat het wenschelijk is dat verbetering worde gebracht in het taalonderwijs, aan de aanstaande Indische ambtenaren gegeven, inzonderheid ook in de wijze waarop daarin examen wordt afgelegd, kan dus eindigen met het: Er is hope. (*)

Behalve taalkennis, behoort de Indische ambtenaar ond. and. grondige kennis te bezitten van het Reglement op het beleid der Regeering, dat dikwerf wordt genoemd de Grondwet van Ned.-Indië. Van het bespreken van het eene punt gaan we dus geleidelijk over tot de bespreking van een werk, dat over het andere handelt.

Wie kennis verlangt te maken met den volledige tekst van de „Handelingen der Regering en der Staten-Generaal betreffende het Reglement op het beleid der regering van Ned.-Indië,” kan dit het best doen in de drie deelen, welke onder dien titel door de zorg van Mr. L. W. C. Keuchenius, destijds waarnemend Secretaris-Generaal bij het Departement van Koloniën en met ondersteuning van dat Departement, in 1857 te Utrecht bij Kemink & Zoon werden uitgegeven. Een werk van blijvende waarde, omdat het nog telkens noodig is dien officieelen tekst te raadplegen en omdat de aan het eerste deel toegevoegde registers het naslaan zeer gemakkelijk.

Maar naast zoodanig werk bestaat er behoefte aan een, de zeer menigvuldige uitgaven van dien aard bewijzen het, waarbij de artikelen der wet uit die stukken en beraadslagingen worden toegelicht, bij elk artikel wordt aangeteekend wat tot toelichting daarvan kan strekken. Dat begreep de destijds ongenoemde samensteller van het werk: *Wet houdende vaststelling van het Reglement op het beleid der Regering van Ned.-Indië (toegelicht uit de tusschen de Regering en de Vertegenwoordiging gewisselde stukken, alsmede uit de daarover gevoerde beraadslagingen)*, dat in September 1854 door de firma Joh. Noman & Zoon te Zalt-Bommel in het licht werd gegeven. Let men er op dat de Wet de dagteekening draagt van 2 September 1854 en dat het Voorwoord van dat werk in dezelfde maand werd gedagteekend, dan begrijpt men dat er wel eenig gevaar bestond dat de samenstelling met eenige overhaasting had plaats gehad. Dit was dan ook de hoofdbedenking door ons tegen het werk in het midden gebracht bij de bespreking er van in De Gids van November 1855, blz. 682, wijzende wij er inzonderheid op dat van de beraadslagingen zelven, vooral in het begin van het werk, bijna geen gebruik was gemaakt.

In November 1876 werden we aangenaam verrast door de ontvangst

(*) Dit was ook het opschrift van het artikel, hetwelk we in het Alg. Handelsblad van 13 Maart aan het onderwerp wijdden.

van een schrijven van den destijds met verlof hier te lande aanwezigen Oost-Indischen hoofdambtenaar H. J. Bool, waarin hij, in 1854 nog stenograaf bij de Tweede Kamer, zich als samensteller van dat werk bekend maakte, zeide op verzoek der uitgevers zich gedurende zijn verlof met de bezorging eener met aantekeningen voorziene tweede uitgave, die thans met zijn naam het licht zou zien, te hebben bezig gehouden, en dat ik uit het exemplaar daarvan, dat mij werd aangeboden, zou zien dat aan schier al mijne bemerkings was gevolg gegeven.

Dat dit, althans wat de volledigheid van het werk betreft, het geval was, liet zich al dadelijk vermoeden uit eene vergelijking van den omvang der beide uitgaven. De eerste toch telde 258, de tweede — welke overigens denzelfden titel voert, doch met de bijvoeging: *Tweede uitgave. Met aantekeningen door H. J. Bool, Oost-Indisch Hoofdambtenaar*, — 345 bladzijden.

Met belangstelling namen we van deze tweede uitgave kennis. We hebben ons niet de moeite gegeven om bij elk artikel na te gaan of thans van de gevoerde beraadslagingen dat gebruik is gemaakt, wat in 1854 te wenschen overliet, getuigen slechts dat het ons voorkomt dat daaruit thans heel wat meer is overgenomen. Maar wat ons inzonderheid in deze uitgave geviel en waarop we uitdrukkelijk de aandacht wenschen te vestigen, dat zijn de door den heer Bool, die nu niet meer is eenvoudig stenograaf bij de Kamers der Staten-Generaal, maar een ondervindingrijk Indisch hoofdambtenaar (*), aan vele artikelen toegevoegde aantekeningen, strekkende hetzij om te vermelden welke uitvoering aan de artikelen is gegeven of tot welke beslissingen of opmerkingen zij aanleiding hebben gegeven. Die aantekeningen verhoogden in ons oog zeer aanmerkelijk de waarde en het nut van het werk en geven het eenigermate eene plaats naast Handleidingen over de Indische Staatsinstellingen als die van de heeren de Louter, van der Lith en Spanjaard, Lenting en anderen.

Nu en dan spreekt de heer Bool in die noten eene eigen meening uit. Zoo betoogt hij op blz. 248, dat de laatste woorden van de tweede zinsnede van art. 109 van het Regeerings-reglement moesten luiden: „der twee volgende zinsneden.” Zoo zegt hij in de belangrijke noot bij de slotzinsnede van art. 56, dat ten onrechte door sommigen beweerd wordt, zoowel dat de koffiecultuur niet tot de op hoog gezag ingevoerde cultures behoort als dat het ten aanzien dier cultuur in 1817 ingevoerd stelsel in 1832 en 1833 slechts gewijzigd, niet veranderd zou zijn. Ten slotte dier noot wordt nog gezegd dat de bewering onjuist is dat het

(*) Vroeger reeds was hij Directeur van Financiën; na zijn terugkeer van verlof werd hij Directeur der Burgerlijke Openbare Werken.

stelsel van van den Bosch zijn *ontstaan* zou te danken hebben aan den nood van het moederland, zijnde het zijn aanzijn verschuldigd aan den nood van de kolonie zelve, hoewel later de nood van het moederland de eischen van het stelsel zeer heeft doen klimmen.

Genoeg reeds, vertrouwen we, ten betooge dat het werk, niet het minst om de daaraan thans toegevoegde noten, de aandacht verdient.

Behoort de aanstaande ambtenaar bekend te worden gemaakt met de Grondwet van het land, tot welks medebestuur, zij het ook op nederig standpunt, hij geroepen wordt, vooral niet minder weegt de eisch dat hij kennis opdoe van dat land zelf en zijne bewoners. Eene ~~M~~eruitstekendste, van vele zijden reeds zeer geprezen bijdrage daartoe wordt hem geleverd in Professor VETH's *Java, Geographisch, Ethnologisch, Historisch*, waarvan het voltooide eerste deel en eenige afleveringen van het tweede voor ons liggen. Nu dat werk zoover gevorderd is en de geleerde schrijver aan het eerste deel eene voorrede heeft toegevoegd, waarin hij het doel, hetwelk hij zich voorstelde, aangeeft, kan daarover juister worden geoordeeld dan het geval was toen men slechts de eerste afleveringen en het vóór de verschijning daarvan verspreide prospectus kende.

Wij bezitten, meent de heer Veth, nog geen aan billijke eischen voldoende, algemeen, oorspronkelijk werk over Nederlandsch-Indië, zelfs geene algemeene beschrijving van Java van Nederlandsche hand. De voortreffelijke werken van Raffles en Crawford zijn verouderd. Wat anderen gaven, hoe groote verdiensten veel daarvan ook moge bevatten, geeft ons toch geen volledig beeld van land en volk, gelijk hij wil trachten te geven. In het eerste deel gaf hij daartoe eene geographische beschrijving van Java in het algemeen en eene beschrijving van zijne inlandsche bevolking. Het tweede zal de geschiedenis des eilands, vooral van de inlandsche maatschappij, behandelen, en een overzicht geven van de instellingen, die de vreemde overheerschers aan Java hebben gegeven. Het derde deel zal in drie boeken, aan West-, Midden- en Oost-Java gewijd, de bijzondere gewesten en voornaamste plaatsen met hunne merkwaardigheden van natuur en kunst doen kennen. Eene natuurkundige, eene historische en eene reiskaart voor Java zullen aan het werk worden toegevoegd.

„Wanneer ik in één woord, zoo zegt de heer Veth ten slotte, moest uitdrukken wat ik mij heb voorgesteld te leveren, dan zou ik daarvoor geen beteren term weten te kiezen, dan de Engelsche „a Standard-Work.” Ik wenschte dat, wanneer iemand vroeg, welk werk hij moet lezen om op de hoogte onzer tegenwoordige kennis van Java en de Javaansche toestanden gebracht te worden, men niet zou behoeven te aarzelen om hem naar het mijne te verwijzen.”

Een stout, maar edel streven en dat bij hem aan zeer bevoegde handen is toebetrouwd. Onder hen toch, die zich met de land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië bezig houden, mag de heer Veth facile princeps heeten en zoo menig stuk van zijne hand getuigt dat hij niet alleen Indië grondig kent, maar ook het talent bezit er eene boeiende voorstelling van te geven. De voltooiing van zijn *Java* zal echter afgewacht moeten worden alvorens een oordeel kunne worden uitgesproken of hij zijn ideaal zal hebben bereikt, dan of hij, gelijk hij met bescheidenheid zegt te gevoelen dat het geval is, daar beneden is gebleven. Wij althans zullen er ons wel voor wachten daarover thans reeds eenig gevoelen te kennen te geven. Het voorloopig oordeel toch, in de Kol. Kron. van Juni 1873 en Sept. 1874 uitgesproken, bleek te berusten op eene te letterlijke opvatting van sommige bewoordingen in het vóór de verschijning der eerste afleveringen verspreide prospectus, die ons eer aan een degelijk leesboek for the general reader, dan aan een bepaald wetenschappelijk werk deden denken. We zagen daarbij ook te veel over het hoofd — wat de lezing van zoo menig vroeger stuk van Prof. Veth ons toch had kunnen leeren — dat hij wel de man is om, gelijk hij zegt dat zijn streven ook in dit werk is geweest, „de resultaten der wetenschap op aangename en bevattelijke wijze voor te dragen, en tevens grondig en algemeen verstaanbaar te zijn:” maar minder de man om zoodanig populair leesboek over Indië te schrijven, dat geschikt zou zijn om onder de groote massa, die van dikke wetenschappelijke boeken een afschrik heeft, kennis omtrent Indië te verspreiden en algemeene belangstelling voor onze schoone overzeesche bezittingen op te wekken. Mogelijk is ook waar wat de heer Veth zegt, dat aan een eigenlijk Volksboek over Java een boek als het zijne, tracht te zijn, moet voorafgaan, daar toch eerst de stof zooveel mogelijk be-meesterd, alles toegelicht en geordend moet zijn, eer men een behoorlijke keuze kan doen van die bijzonderheden, die geschikt zijn om in een volksboek te worden opgenomen.

Wat hiervan ook zij en ons thans alleen bepalende tot hetgeen de heer Veth ons tot nu toe in zijn *Java* gaf, gelooven wij gerust te mogen zeggen dat dit hoogst belangrijk en leerzaam is. In September 1874 wezen wij o. a. op het uitstekend hoofdstuk door hem gewijd aan: „Godsdienst en Recht.” In De Economist van Februarij 11., blz. 280, herinnerden wij aan het belangrijk betoog, waartoe de heer Pierson de stof goeddeels aan Veth's *Java* ontleende. We zouden nu ook kunnen wijzen op de latere hoofdstukken van het eerste deel, waarin sprake is van: Talen en Literatuur, Kunsten en Wetenschappen, Middelen van bestaan en Huiselijk en maatschappelijk leven. In het tweede deel wordt een aanvang gemaakt met de geschiedenis van Java en de Javanen. Het eerste hoofdstuk handelt

over den naamsoorsprong en de oudste berichten, het tweede over Java in het Hindoetijdperk, waarin veel ruimte wordt ingenomen door een boeiende beschrijving van vele der aloude tempel-ruïnen, die aan een groot deel van Java een zoo eigenaardig karakter geven en zoo sprekend getuigen van de ontwikkeling van Java's bewoners gedurende dat lang verleden tijdperk. De verdere hoofdstukken brengen die geschiedenis bijna tot op den tegenwoordigen tijd. Daarbij was van het overheerschend ras slechts zooveel sprake als noodig was tot richtig begrip van den loop der zaken, terwijl er naar werd gestreefd ons de geschiedenis van Java en de Javanen zelve zoo nauwkeurig en duidelijk mogelijk te schetsen. Uit alles wat prof. Veth gaf, blijkt zijne grondige kennis van het onderwerp. Moge hij moed en krachten behouden om het geheel te voltooien.

De Atjeh-literatuur bestaat sedert een paar jaren voor een goed deel in brochures en courant artikelen, waarin, met meer of min bedekte politieke of persoonlijke bedoelingen, de een den ander verwijt eene min juiste voorstelling van den loop der zaken te geven, aan die voorstelling althans een bepaalde tint wordt gegeven.

Het is een genot daaronder een boek aan te treffen, dat zich met die politieke of persoonlijke quaestien bijna niet inlaat, waarin een ooggetuige ons een nauwkeurig en uitvoerig relaas van feiten geeft en waarin ons, en dit vooral stellen wij op prijs, omtrent land en volk vele bijzonderheden worden medegedeeld en ons van den inlander een gunstiger en naar we hopen, juistere voorstelling wordt gegeven dan in een menigte van andere stukken het geval was.

Zulk een genot verschaftte ons de lezing van: *Atjeh en de Atjehers. Twee jaren blokkade op Sumatra's Noord Oostkust*, door J. A. KRUYT, officier van administratie bij de Kon. Ned. Marine. Met twee schetskaarten van den kapitein-luitenant ter zee C. H. BOGAERT. Met platen en plannen. Leiden 1877, 252 blz. De heer Kruijt diende aan boord van Zr. Ms. stoomschip Timor, welks kommandant, de meermalen om zijn tact en beleid ook in de Kamers met lof vermelde zeeofficier Bogaert, gedurende twee jaren stations-kommandant was op Sumatra's Noord-Oostkust tijdens die kust geblokkeerd werd, en tevens belast met het politiek beleid der zaken, met de onderhandelingen met de vorstjes aldaar enz., totdat hij, toen er een meer geregelde orde van zaken was ontstaan en er een burgerlijk ambtenaar voor de leiding dier zaken kon worden aangewezen, die leiding aan den kundigen en beleidvollen assistent-resident de Scheemaker kon overgeven. Gedurende al dien tijd mocht de heer Kruijt zijn kommandant ter zijde staan, ging veelal met hem mede naar den wal waanreer er met de inlandsche vorstjes moest onderhandeld

worden, maakte velen der tochtjes mede, die onophoudelijk werden ondernomen, hetzij om de noodige kennis der vaarwaters op te doen, om te zorgen dat de blokkade inderdaad effectief wierd, hetzij om land en volk te leeren kennen of aan meer binnenlands gevestigde hoofden bezoeken te brengen, — tochtjes welke, de aan het werk toegevoegde kaarten, plannen en platen getuigen het ook, steeds dienstbaar werden gemaakt aan het opdoen van terreinkennis.

We kunnen den schrijver niet volgen in zijn uitvoerig verhaal van al die tochten, van alles wat betrekking heeft op de blokkade, op de onderhandelingen met de inlandsche vorstjes, die achtereenvolgens onze souvereiniteit erkenden en onze vlag verkregen, en waarbij de heer Bogaert altijd met tact en beleid moest te werk gaan ten einde te zorgen dat die vlag niet, zooals wel op de Noordkust, o. a. te Gigieng, schijnt te hebben plaats gehad, ontijdig wierd uitgereikt, en slechts diende om onder dekking daarvan den vijand onverhinderd wapenen, amunitie, levensmiddelen en verdere benoodigdheden toevoeren. We wenschen slechts nog even meer bepaald te wijzen op de menigvuldige bijdragen tot kennis van land en volk en tot betere waardeering van den inlander, in het werk voorkomende. We denken daarbij voornamelijk aan hetgeen gezegd wordt omtrent Edi, thans onze hoofdstad aan de Noord Oostkust, welks vorst, onze trouwe bondgenoot, zich eene benoeming tot ridder van den Ned. Leeuw waardig maakte, en welks bevolking, ruimschoots de voordeelen ondervindende van het geregeld, ordelijk bestuur, dat zij onder onze bescherming geniet en niet minder van een meer en meer bloeienden handel, geheel op onze hand is gekomen, zoodat de officieren en bemanning van de Timor zich in dat landje, hetwelk eene toekomst schijnt te hebben gelijk aan die van het zuidelijker gelegen Deli, steeds vrijelijk konden bewegen. — De Atjeher wordt ons steeds als listig en trouweloos afgeschilderd. Uit Kruyt's mededeelingen leeren wij dat althans velen der strandbewoners, zoo zij slechts goed worden behandeld, meer en meer leeren inzien dat hun belang aan het onze verbonden is, weshalve zij zich dan ook gereedelijk in de nieuwe orde van zaken schikken. — Van hoeveel beteekenis Noordelijk Sumatra, wanneer het eenmaal geheel onder ons geregeld, rustig beheer zal zijn gekomen, zal kunnen worden, blijkt het duidelijkst uit des schrijvers slothoofdstuk, blz. 233, waar hij eenige mededeelingen doet over de productie en den in- en uitvoer op de Oostkust, enz. De bevolking der verschillende staatjes wordt door hem geschat op 428,000, waarvan voor Groot-Atjeh zelf slechts 50,000 zielen worden gerekend. De uit- en invoer van Edi alleen, dat slechts 8,000 zielen telt, bedroeg in twee jaren tijds f 3,000,000 en f 1,700,000. In onderscheidene dier staatjes werd verwacht dat eerlang de pepercultuur met voordeel door de tabakscultuur zou worden

vervangen, welke er niet minder scheen te zullen slagen dan in Deli het geval was. (*)

We zeiden het tot een der verdiensten van het werk van den heer Kruyt te rekenen dat hij de politiek grootendeels laat rusten, en hoofdzakelijk slechts mededeelt wat hij zag gebeuren. Nu en dan echter veroorlooft hij zich eene bescheiden opmerking. Zoo kon hij zich (zie blz. 123) kennelijk niet geheel vereenigen met de ziens- en handelswijze van Generaal van Swieten, die na het bezetten van den Kraton het oogmerk der tweede expeditie als hoofdzakelijk bereikt scheen te beschouwen en in April 1874 met het gros der troepen naar Java terugkeerde, terstond na het bloedig échec dat wij op den 16ⁿ dier maand hadden geleden en zonder dit te hebben gewroken. Zoo keurt hij het af (blz. 126) dat, terwijl bijna overal elders het hijschen onzer vlag als eene gunst werd beschouwd door ons aan de inlandsche staatjes geschonken, en slechts verleend wanneer er bij herhaling op was aangedrongen en waarborgen waren gegeven van goede trouw enz., het verleenen dier vlag aan den radja van Gigieng of Gighen op zijn aandrang op de noordkust vergezeld ging van een geschenk van f 25.000, terwijl spoedig bleek dat de radja slechts beoogde om onder bedekking onzer vlag allerlei in Pedir en Groot-Atjeh binnen te smokkelen, zoodat dan ook, nadat de radja in 1876 openlijk de partij onzer vijanden had gekozen, die haven weder is gesloten geworden. Zoo uit hij in het slot-hoofdstuk, blz. 235, zijn bevreemding dat niet vroeger tegen Simpang Olim krachtiger en agressief is opgetreden, waartoe de heer Bogaert bij herhaling het voorstel had gedaan, en deelt in een naschrift de stukken mede in December 1876 tusschen de heeren Fransen van de Putte en W. A. van Rees gewisseld over de beteekenis van het bezetten van Pedir, Simpang Olim en Tandjong Semantoh, en spreekt als zijne meening uit, dat zoowel de voorafgegane beleidvolle politiek en de nauwe insluiting als de ten slotte genomen agressieve maatregelen, dus geduld en kloek beleid niet minder dan geweld, de onderwerping dier staatjes hebben bewerkt.

Hoezeer de heer Kruyt in de beide eerste hoofdstukken spreekt over Atjeh in het algemeen en zijne grenzen en over de aanleiding tot den oorlog en eenige aantekeningen en beschouwingen geeft over de eerste expeditie en later ook over de tweede, zoo zal men toch daarvoor andere werken dan de zijne moeten raadplegen, omdat hij zich hoofdzakelijk slechts bezig houdt met het relaas van de blokkade van Sumatra's

(*) Soortgelijke mededeelingen, als de heer Kruyt deed, kan men ook lezen in de belangrijke artikelen: „Een bezoek te Atjeh“, waarmede een ander ooggetuige, onze kundige Consul-Generaal in Australië, Jhr. J. W. Ploos van Amstel, het Alg Handelsblad in den loop dezer maand verrijkte.

Noord-Oostkust en alles wat daarop betrekking heeft. Daarbij deelt hij evenwel in lossen, natuurlijken toon, gelijk de heer Veth terecht in zijn inleidend woord zegt, zoovele bijzonderheden over land en volk, over de onderlinge betrekkingen tusschen de hoofden, de strijdige belangen der verschillende staatjes, den staat van handel en nijverheid, de levenswijze, de zeden, de geaardheid, den godsdienst der bevolking, de voortbrengselen des lands, de natuurtooneelen die het oplevert enz., mede, dat zijn boek eene bepaalde verrijking van de Atjeh-literatuur mag worden genoemd.

Prezen wij het in den heer Kruyt, dat hij ons in zijn boek over Atjeh minder met den oorlog zelve dan met land en volk bezig houdt en tracht ons deze juister te doen kennen, hetzelfde kunnen wij zeggen van het eerste hoofdstuk van het eerste deel van het jongst uitvoerig werk van den meest onvermoeiden schrijver over Atjeh, den oud-luitenant-kolonel der artillerie J. J. DE ROCHEMONT, *Onze oorlog met Atsjin*, ('s Gravenhage, Joh. IJkema, 1877). Dat hoofdstuk draagt tot opschrift: „Over Atsjin (*) en zijn bevolking.” In dat hoofdstuk worden ons vele bijzonderheden over land en volk en over onze vroegere, bijna altijd min aangename, aanrakingen met Atjeh medegedeeld. Wij lazen dit en het volgende hoofdstuk: „De oorzaken van den oorlog” met belangstelling, omdat ons in dat geschiedverhaal en in die plaatsbeschrijving een duidelijke voorstelling van een en ander wordt gegeven. Wij hadden echter wel gewenscht dat de schrijver, die althans den schijn aanneemt van ons thans een werk te hebben willen geven dat zal moeten gelden als de geschiedenis van onzen oorlog met Atjeh, niet zoo bijzonder karig ware geweest met het aanhalen zijner bronnen. Men weet toch dat de heer de Rochemont nog al eens de gewoonte heeft om zijner verbeelding vrij spel te laten. Dit werk levert er op nieuw de bewijzen van. Men lette b. v. op de gesprekken, welke hij door onderscheidene der door hem ten tooneele gevoerde personaadjes laat houden. (†) Men kan er wellicht van zeggen: ze *kunnen* zijn gehouden en strekken om het ge-

(*) De schrijver zegt, dat de Maleische taal eischt *Atjeh*, de Nederlandsche *Atsjin*. Wij gaven bij vroegere gelegenheid de redenen op waarom we aan de spelling *Atjeh* de voorkeur meenen te moeten geven. Herinnereu we ons wel, dan is zij thans vrij algemeen aangenomen, ook door hen, die vroeger eene andere schrijfwijze volgden, als het Departement van Koloniën, prof. Veth en anderen. De heer de Rochemont heeft ons nog niet overtuigd dat ze verkeerd is.

(†) Ook op de bloemlezing, gelijk hij het heet, welke hij op blz. 306 en volg. mededeelt van verschillende redevoeringen, die op 28, 29 en 30 April 1873 in 's lands vergaderzaal zijn uitgesproken, en welke voorzeker niet strekken kan om den eerbied voor de volksvertegenwoordiging te doen toenemen,

schiedverhaal te verlevendigen. Maar als historisch bewijs hebben zij geen grooter waarde dan b. v. de gesprekken, welke Gregor Samarow in zijn „Zeitromanen” zijnen personaadjes in den mond legt. En voor hen, die het boek van de Rochemont als geschiedkundig werk zullen verlangen te raadplegen, zou het van nut geweest zijn zoo zij het bewijs hadden ontvangen dat al hetgeen in die eerste 80 bladzijden wordt verhaald, uit betrouwbare bronnen is gevloeid.

De volgende negen hoofdstukken van dit deel dragen het opschrift: „De toebereidselen voor den oorlog”; „De eerste expeditie van haar inschepping tot haar landing op 's vijands grond”; „Het operatieplan”; „De krijgsverrigtingen onder bevel van den generaal J. H. R. Köhler”; „De kolonel E. C. van Daalen”; „De krijgsverrigtingen onder bevel van dien kolonel”; „Het onverrichter zake terugkeeren der eerste expeditie”; „Het hoofd van Marassa”; „Naar aanleiding van de eerste expeditie.” Zij bevatten een tot in de minste bijzonderheden afdalend verhaal van alles wat op die eerste expeditie, hare voorbereiding, haren loop en haar zoo diep betreurenswaardig uiteinde betrekking heeft. Maar zij bevatten tevens, gelijk trouwens, lettende op de vroegere geschriften van den heer de Rochemont over dit onderwerp, te verwachten was, een warme goedkeuring van al het door den Gouverneur-Generaal Loudon ter zake verrichte, eene afkeuring, soms eene zeer scherpe afkeuring en kritiek der handelingen van generaal Köhler, vooral van de kolonels van Daalen en Egter van Wissekerke, maar bovenal van den Regeeringscommissaris Nieuwenhuizen.

Nu behoeft de geschiedschrijver zich gewis niet te bepalen tot de rol van kroniekschrijver. Het is hem in 't minst niet verboden de handelingen van den een goed-, die van den ander af te keuren, wanneer hij voor die goed- of afkeuring deugdelijke gronden meent te kunnen aanvoeren. Wij willen ook gaarne toegeven, aangenomen altijd dat alles zich juist zoo heeft toegedragen als door den heer de Rochemont wordt verhaald, dat dan op het beleid dier eerste expeditie tegen Atjeh heel wat gegronde aanmerkingen zijn te maken. Maar wanneer in een werk aan de goed- of afkeuring van gepleegde handelingen, aan de polemieek eene zoo ruime plaats wordt ingeruimd als in dit boek het geval is, wanneer die polemieek een zoo persoonlijk karakter draagt, dan verdient het eer den naam van strijdschrift dan van geschiedverhaal. En daarom gelooven wij dat dit nieuwe werk van den heer de Rochemont eer den naam verdient van een zeer uitvoerig warm pleidooi voor zijne bekende inzichten in de Atjehzaken, dan van een geschiedenis van dien oorlog; een pleidooi evenwel, dat om de vele bijzonderheden welke het bevat, hoogstwaarschijnlijk eene belangrijke, doch met omzichtigheid te gebruiken bron voor den lateren geschiedschrijver zal vormen.

Voegen wij er nog bij, dat dit eerste, door de uitgevers zeer net uitgevoerde, alleen aan de eerste expeditie gewijde deel 332 en XVI bladzijden groot is, dan begrijpt men dat het geheele werk zeer uitvoerig zal worden. Het publiek zal echter lang op het vervolg van dit werk moeten wachten. Bij de verschijning toch der eerste aflevering van het tweede deel werd aangekondigd dat, ten gevolge van des schrijvers vertrek naar Indië, de verdere uitgave werd gestaakt.

Ten slotte worde nog aangeteekend, dat twee uitvoerige, duidelijke kaarten, de eene getiteld: „Kaart van Groot-Atsjin voor zooverre het in October 1876 door de Nederlandsche troepen was bezet”, op de schaal van 1: 40,000, de andere „Schetskaart van Atsjin en aangrenzende Noord Sumatra”, op de schaal van 1: 1000000, de bruikbaarheid van het werk ongetwijfeld verhoogden.

Van het bespreken der verdere Atjeh-literatuur wenschen we ons te onthouden. Alleen zij herinnerd dat de Gouverneur-Generaal van Lansberghe in Maart 1877 Atjeh bezocht en dat de onlangs afgetreden Minister van Kolonien, Mr. Alting Mees, op 15 Mei van het vorig jaar aan de Tweede Kamer uitvoerige mededeelingen deed uit een hoogst belangrijk schrijven, dat hij van den Gouverneur-Generaal had ontvangen naar aanleiding van zijn bevindingen aldaar en van zijn voornemens voor de toekomst. De gunstige verwachtingen door den Gouv.-Gen. uitgesproken over het weldra ten einde loopen van dien zoo noodlottigen Atjehoorlog, worden telkens bevestigd door de tijdingen welke uit Indië worden ontvangen en door de mededeelingen, bij verschillende gelegenheden door de Regeering aan de Staten-Generaal gedaan. Zoo konden we b. v. onlangs lezen dat in Atjeh een meer geregeld burgerlijk bestuur kon worden ingevoerd, en dat de Kolonel van der Heyden, die zich bij eenige expeditien en ook als kommandant der troepen op Atjeh van uitstekende zijde had doen kennen, tot civiel en militair Gouverneur van Atjeh was benoemd.

Uit die mededeelingen blijkt echter helaas evenzeer meer en meer dat die verwenschte en zoo langdurige, hoogst kostbare Atjehoorlog aan onze financiën een zoodanigen knak heeft gegeven, dat, na zoovele jaren van bloei, voor Indië zoowel als voor Nederland weder het tijdvak is aangebroken dat door geldleeningen en verhooging van belastingen in de staatsbehoeften moet worden voorzien. Moge ook daarom spoedig het tijdstip aanbreken, waarop gelijk de heer Kruijt het voorstelt, het tot vrede en rust teruggekeerde Atjeh onder de voortbrengende gedeelten onzer Oost-indische gewesten eene plaats inneme. Die bevrediging is vooral niet minder gewenscht in het belang van ons, door dien fatalen oorlog en het ongezond klimaat van Atjeh zeer uitgeput, braaf Indisch leger. Onlangs heeft men

in de dagbladen kunnen lezen, dat een pessimist, die het einde van den Atjeh-oorlog, zoo op de tegenwoordige wijze wordt voorigegaan, nog niet nabij waant, en die het dringend noodig acht dat het afgematte en door groote verliezen verzwakte Indische leger tot rust kome, voorstelt dat de expeditionnaire macht naar Java terugkeere en de taak van het binnen den kortst mogelijken tijd en met geweld beëindigen van den Atjeh-oorlog worde opgedragen aan eene uit Nederland te zenden expeditionnaire macht van 4000 man. Tegen dat plan zou, meenen wij, heel wat in te brengen zijn. Maar in elk geval hopen wij dat aan de verwezenlijking zelfs in de verte niet zal behoeven te worden gedacht en dat het aan het Indisch leger en aan het beleid van den tegenwoordigen, met Atjeh en de Atjehers goed bekenden Gouverneur van Sumatra's Noordkust moge gelukken binnen zeer korten tijd overal in dat land vrede, orde en rust te doen heerschen.

Om op militair gebied te blijven, bespreken we nu even het werk: *Indische Militaire belangen. Vijf adviezen, bijeenverzameld door Monitor.* (Batavia en Utrecht, 1875. 333 blz. f 2.50). Een vijftal onderwerpen worden in deze brochure op, onzes inziens, zoo uitstekend grondige wijze behandeld, dat wij ook nu nog, al zagen die adviezen reeds voor eenigen tijd het licht, er de aandacht op wenschen te vestigen: „De kennis van het Ind. defensiestelsel. De Ind. Brigade. Een Gen. Staf voor het Ind. leger. Eene Ind. Kadettenschool. Eene militaire stoeterij voor het Ind. leger.” De schrijver, vermoedelijk een ondervindingrijk officier van het Indische leger, is kennelijk goed op de hoogte van de geschiedenis en de literatuur der door hem ter behandeling uitgekozen onderwerpen en heeft zich door grondige studie een eigen meening daaromtrent gevormd, welke hij uitnemend weet te ontwikkelen en met duchtige argumenten toe te lichten. Van de door hem behandelde onderwerpen zal, dunkt ons, geen sprake meer mogen wezen zonder dat op zijn vertoogen acht worde gegeven. In het korte, minst uitgewerkte eerste stuk wordt de noodzakelijkheid betoogd van het eindelijk aannemen van een vast defensiestelsel voor Indië en het nut van het geven van openbaarheid daaraan. In het tweede, meest uitgewerkte stuk, dat inzonderheid ook belangrijk is uithoofde van het historisch overzicht van de zaak dat er in wordt geslagen, wordt het denkbeeld van de oprichting cener „Indische Brigade” zeer krachtig bestreden, betoogd hoe hoogst nadeelig dit zoowel voor het Nederlandsche als voor het Indische leger zou werken en beweerd dat het tegenwoordig suppletiestelsel, met de daarin door den schrijver aangegeven verbeteringen, het beste is om in de behoeften van het Indische leger te voorzien. Wij gissen dat de toenmalige Minister van Koloniën, van Goltstein, die zich noch als volksvertegenwoordiger noch

als Minister een voorstander van die nog slechts bij de wet, maar nog niet in de werkelijkheid in het leven geroepen Indische Brigade betoonde, zich er in verheugd zal hebben in Monitor zulk een krachtigen steun te hebben gevonden. In het derde stuk betoogt de schrijver de dringende noodzakelijkheid dat het Indische leger een wezenlijken „Generalen Staf” bekomme, geeft aan, aan welke vereischten deze zijns inziens zou behooren te beantwoorden, welke hare samenstelling zou behooren te zijn en beweert dat wat men thans in Indië Generale Staf heet in ’t minst niet aan de billijkste eischen voldoet. In het vierde stuk wordt de noodzakelijkheid betoogd der oprichting eener „Indische Kadettenschool,” zoowel ten einde te voorzien in het altijd groot incompleet van het Indische officiers-corps, als om aan de Indische jeugd gelegenheid te geven gemakkelijk en met weinig of geen kosten, want volgens den schrijver zou de opleiding geheel op ’s lands kosten moeten plaats grijpen, den officiers-rang te behalen. Daarbij wordt, dunkt ons, wel wat weinig gelet op het nut dat eene opleiding van den aanstaanden Indischen officier in Europa voor zijne algemeene ontwikkeling zou kunnen hebben. In het laatste stuk wordt een zeer belangrijk betoog geleverd vóór de oprichting eener militaire stoeterij in Indië en aangetoond, met het oog op den achteruitgang der paardenrassen in Indië, hoe dringend noodzakelijk het is dat maatregelen tot verbetering van die paardenrassen worden genomen. Dit is eene zaak van algemeen belang in Indië. Dit stuk verdient dan ook ten volle de aandacht van hen, die de overige stukken, als meer zuiver militaire belangen rakende, wellicht ongelezen zullen laten. Afgescheiden van hetgeen Monitor aanvoert vóór de oprichting der door hem gewenschte groote militaire stoeterij, en waartegen o. a. uit het oogpunt der groote kostbaarheid wellicht gewichtige bedenkingen te opperen zijn, geeft hij menige goede opmerking ten beste, waarvan, dunkt ons, met vrucht door gouvernement en particulieren partij te trekken ware. Het trof ons daarbij gedeeltelijk soortgelijke meeningen aangevoerd te zien als door ons, op grond van de ons in Indië gedane mededeelingen, op blz. 55-58 van de brochure: „Wat is voor Nederl.-Indië noodig”, reeds in 1863 waren geuit. Ook Monitor wil niet weeten van aanvoer van paarden van buiten Ned.-Indië, die te veel met de Indische rassen verschillen, maar beveelt hoofdzakelijk verbetering van het ras in zich zelf aan, althans geen andere kruising dan van zoogenaamde Overwalsche, Macassaarsche en Sandelhout hengsten met Javaansche merriën, verwachtende hij ook goede gevolgen van het uitloven van premiiën, het aanmoedigen van wedrennen, het opleiden van Javasche paardenartsen enz. Daarbij trof ons ond. and. ook eene opmerking, welke reeds was aangetroffen in een stukje van den veearts J. van der Weide: „Een wenk voor hen, die zich op veeveredeling toeleggen”, voorkomende in het „Tijdschrift van

het Indisch Landbouw-genootschap", jaargang 1875, no. 9, en welke van practisch belang is voor allen die zich niet slechts op veredeling van het paardenras, maar op vee- of rasveredeling in het algemeen toelleggen. Zoowel Monitor als van der Weide namelijk wijzen er op van hoe groot belang goede zorg bij eene eerste paring is, omdat de gevolgen daarvan zich lang doen gevoelen. Beiden wijzen op het groot belang dat er in gelegen is om de moederdieren *juist de eerste maal* door een mannelijk dier van haar eigen of van een ander zuiver ras, waarmee men croiseeren wil, te doen bevruchten, omdat die omstandigheid van den grootsten invloed kan zijn op het te vormen ras, en beiden halen voorbeelden ter bevestiging hunner meening aan.

Een punt moet ieder lezer der zoo belangrijke vertoogen van Monitor treffen. Namelijk dat hij met echt Indische onverschilligheid spreekt of heenglijdt over de voorwaar niet geringe onkosten, welke de verwezenlijking zijner denkbeelden na zich zoude slepen. Hij is een te bezadigd schrijver om mee te doen met hen, die Nederland beschuldigen van nog steeds aan Indie te onthouden dat waarop het billijke aanspraak zou mogen maken, omdat daardoor wellicht het batig slot zoude verminderen. Maar hij preekt eenvoudig aan wat hij voor de Indische militaire belangen noodig acht, zonder zich te bekommeren over de vraag wat de verwezenlijking van dat een en ander kosten zou. Slechts omtrent één punt, den door hem wenschelijk geachten Generalen Staf, maakt hij eene soort van kostenberekening. Maar bij zijne voorstellen omtrent eene Indische kadettenschool en eene militaire Stoeterij laat hij dit punt bijna geheel in 't midden. Men kan nu slechts nagaan dat een kadettenschool voor 200 geheel op 's lands kosten opteleiden jongelieden en een Stoeterij op zoo groote schaal als Monitor ze noodig acht, zeer veel geld zullen kosten. Hoeveel weet niemand en Monitor zou het practisch nut van zijn boekje verhoogd hebben, zoo hij met de gegevens, welke hem voor zijne vertoogen dienden, ten minste eenigermate eene begrooting van kosten had gemaakt. In zekeren zin bewijst het voor zijne eerlijkheid dat hij, zoodanige berekening niet kunnende maken, zich er niet aan waagde. Maar hij had moeten bedenken dat men goud te duur kan koopen; dat de Gouverneur-Generaal, de Minister van Koloniën, de Staten-Generaal wel degelijk op die dubbeltjes-quaestie *moeten* letten; dat men b. v. tot de overtuiging zou kunnen komen dat een kadettenschool en eene stoeterij op zich zelve mogelijk hoogst gewenschte zaken zouden zijn, maar zoo verbazend duur dat 's lands geldelijk belang zou vorderen te trachten op andere, min kostbare wijze in de behoeften te voorzien. (*) We

(*) Van de oprichting der door Monitor voorgestane Kadettenschool schijnt inderdaad ernstig sprake te zijn geweest. In het mail-overzicht toch van De Indiër

zouden daarom wel wenschen dat Monitor zich nog eens ernstig aan den arbeid zette en trachtte eene op goede gronden rustende berekening te maken van de kosten, welke de verwezenlijking zijner denkbeelden tengevolge zouden hebben. Kon hij betoogen dat die kosten niet al te groot zouden zijn of althans verre opgewogen zouden worden door de directe en indirecte voordeelen uit de aanneming zijner denkbeelden te verwachten, hij ware mogelijk een belangrijke stap nader gekomen tot de verwezenlijking van hetgeen die denkbeelden goeds hebben. Voert zijne berekening hem tot de overtuiging dat de verwezenlijking van hetgeen hij aanvankelijk wenschelijk achtte, inderdaad te kostbaar zou zijn, hij vindt dan wellicht tevens de gelegenheid daarvoor iets meer practisch in de plaats te stellen.

Pro memorie maken wij ook nog melding van een ander stuk van Monitor, dat ons ook werd toegezonden, zijnde een overdruk uit het „Militair Tijdschrift,” (waarvan hij, blijkens de telkens in de Indische bladen voorkomende inhouds opgaven, een trouw medearbeider schijnt te zijn) Jaargang 1876: „*Breda en Willemsoord. De reorganisatie der krijgsscholen van de land- en zeemacht in Nederland*, waarin o. a. een goed overzicht werd gegeven van de verschillende organisaties, welke in den loop der tijden aan die scholen zijn gegeven. Dat stuk eigent zich minder voor eene bespreking in deze kroniek, terwijl ook de reorganisatie der Militaire Akademie te Breda, welke in 1877 tot stand kwam, op andere grondslagen rustte dan die door vroegere Ministers bedoeld en door Monitor besproken.

J. K. W. QUARLES VAN UFFORD.

(Wordt vervolgd.)

van 20 Januari 1876 jl. lezen wij dat van het opperbestuur de mededeeling zou zijn ontvangen, dat het verzoek der Indische regeering om te Batavia zoodanige school op te richten, voor inwilliging niet vatbaar is. Is dat bericht juist, dan zal ook wel nader blijken welke redenen tot de weigering hebben geleid.